

Többnevűség egy mai helynévrendszerben

1. Mind a régi, mind a mai névrendszerekben gyakori, természetes jelenség, hogy egy-egy denotátumot egyidejűleg több néven is említenek. Ezek az azonos jelentésű nevek származhatnak azonos, illetve eltérő nyelvekből, lehet közöttük névrendszertani, azaz morfológiai vagy lexikális különbség, de nem ritka az sem, hogy az egyes névformák között csupán hangalakbeli eltérés van.

A régi nevek többnevűségét a névkutatók korábban főként akkor vizsgálták részletesebben, ha az azonos jelentésű¹ helyneveket különböző nyelvekből eredeztették, ekkor ugyanis a helyneveket etnikai következtetések forrásaként, illetve bizonyítékként használták. (A magyar névkutatásban elsősorban MELICH JÁNOS, MOÓR ELEMÉR, KNIEZSA ISTVÁN és KRISTÓ GYULA fejlesztette ezt az eljárást nagyon magas szintre.) Külön említendő KNIEZSÁNAK a párhuzamos helynévadásról alkotott elmélete, mely a többnevűség egy jellegzetes formájának, a lexikális egyezést mutató, különböző nyelvekből származó helynevek településtörténeti értékét határozza meg.

¹ Az azonos jelentésű helynevek nem feltétlenül szinonimái egymásnak: a szinonimitást a jelentés-tan ugyanis csak adott nyelvrendszeren belül értelmezi, mert a szinonimitás alapvető feltételének általában a kölcsönös felcserélhetőséget tekintik (vö. KÁROLY 1970: 81–2, 113–4). Ha tehát az azonos denotátumra vonatkozó helyneveket eltérő nyelvű közösségek használják (pl. m. *Kenderföld* ~ n. *Hanfstück*, m. *Gáti erdő* ~ n. *Gater Wald*), akkor ezeket a neveket nem nevezhetjük szinonimáknak. A magyar helynévadás irodalmában az ilyen típusú neveket általában egyszerűen névpárként említik, esetleg a párhuzamos névadás fogalmát bővítik ki úgy, hogy az nem csak az egymásnak lexikálisan megfelelő névpárokat jelenti (pl. KRISTÓ 2001: 282), GERSTNER KÁROLY pedig a kettős névadás fogalmát használta erre a jelenségre (1981). Tekintve, hogy párhuzamos neveken a magyar névtanban hagyományosan egy ennél jóval speciálisabb jelenséget (tulajdonképpen a többnevűségnek egy részjelenségét) értjük, a fogalmak keveredésének elkerülése végett ezt a kibővített jelentést nem használom a dolgozatomban. A névpár és a kettős névadás ugyan motivált terminus lehetne, és egy egyszerű definícióval alkalmazhatnánk is a jelenségre, viszont a többnevűség — mint látni fogjuk — gyakran nem csupán két, hanem ténylegesen több (akár tízenkét) egyidejűleg létező név kapcsolatát is jelentheti. Dolgozatomban ezért, főként a pontos meghatározás érdekében az azonos jelentésű névcsoport (névpár), illetve az azonos denotátumra vonatkozó névcsoport (névpár) kifejezéseket használom arra, hogy egy adott hely valamennyi, egy időben használatos neveit együttesen megnevezzem. (Megjegyzem, hogy a fordítástudományban a jelentésazonosságot az ekvivalencia vagy egyezés fogalmával jelölik, bár elsősorban a szövegek, és kevésbé a lexémák teljes jelentésbeli egyezését értik rajta, vö. KLAUDY 1997: II, 43–4, CATFORD 1989: 147, 151, RECKER 1989: 182–3.)

Az azonos nyelvből származó, azonos denotátumra utaló régi helynevek vizsgálatára főként az újabb, névrendszertani tárgyú kutatások során került sor (pl. HOFFMANN 1993, BÉNYEI–PETHŐ 1998, TÓTH V. 2001a, PÓCZOS 2001, BÍRÓ 2002, RÁCZ A. 2005). Bár ezeknek a tanulmányoknak nem elsődleges céljuk a többnevűség bemutatása, az elemzett névrendszerben — természetesen — előfordul többnevűség is, így egy-egy megjegyzés erejéig szerzőik érintik a jelenség néhány kérdését. (A megállapítások főként az azonos jelentésű nevek morfológiai és funkcionális-lexikai jellemzőivel, illetve szerkezeti változásaival kapcsolatosak.) A régi településnevek többnevűségének néhány kérdésével TÓTH VALÉRIA önálló dolgozatban is foglalkozott: az oklevelek vagylagosságot tükröző szerkezeteinek nyelvi jellegzetességeit elemezte (2008).

2. A régi, Árpád-kori helynevek etnikai célú felhasználását több körülmény is kérdésessé teszi. KRISTÓ több írásában is felhívja a figyelmet olyan tényezőkre, amelyek téves etnikai következtetéseket eredményezhetnek (pl. 2000). Az egyik ilyen körülmény, hogy a korai helynevek „kétszeresen” is hiányosan adatolhatók: egyrészt egy adott korban létező névrendszer elemei közül csak azokat jegyezték fel az írnokok, amelyek birtoklásjogi szempontból fontosak voltak, másrészt a feljegyzett adatoknak is csupán egy része maradt fenn. Ha egy ilyen töredékesen fennmaradt névállományt használunk forrásként, torz lesz az a kép is, amelyet a korabeli névrendszerről alkotunk: csak felszínesen vagy tévesen ismerhetjük meg a belső összefüggéseit, arányait, így viszont megkérdőjelezhető annak a településtörténeti következtetésnek is az értéke, amelyet egy ilyen rendszer alapján nyerünk. A névhasználó nemzetiségi hovatartozását is rögzítő mai helynévi adattárak tanulmányozása például rámutatott arra, hogy még teljesen egyértelmű etimológiájú és adott nyelv hangtani sajátosságaival rendelkező névadatokból sem vonhatunk le messzemenő etnikai következtetéseket: pl. a *Szállás* magyar és német névhasználók névkincsében is kimutatható, hangalakjuk csak a magánhangzó hosszúságában különbözik, a *Kis/kút*,² *Cseres/rét* magyar és német használatú adatai között pedig még hangtani eltérés sincs. Ha ezekben az esetekben pusztán a névadatok alapján — azaz a névadók meghatározásával — próbálunk a névhasználókra, tehát a népességi viszonyokra következtetni, tévedünk. Még inkább igaz lehet ez a korai névadatok felhasználására, az oklevelek helyesírásának, lejegyzési rendszerének következtetlensége miatt ugyanis gyakran a hangalakot is elnagyoltan állapíthatjuk meg.

Egy korai névrendszert a hiányzó adatokkal természetesen nem lehet kiegészíteni. Ezt az objektív hiányosságot viszont valamelyest pótolhatja, ha a több-

² A kétrészes nevek köznyelvi (tehát nem nyelvjárási) alakját a névrészek mentén / jellel elválasztva közlöm. A névrész fogalmát HOFFMANN ISTVÁN definíciója alapján használom: a névrész a helynév hangsorának olyan egysége, amely a névkeletkezési szituációban a megjelölt denotátummal kapcsolatban bármiféle szemantikai jegyet kifejez (1993: 43).

nyelvű vidékek névrendszerének lehetséges összefüggéseit felderítjük, és azokat visszavetítjük a régebbi korok névkincsére is. Véleményem szerint egy ilyen eljárásnak két alapvető eleme van: egy olyan elemzési keret kidolgozása, amely mai többnyelvű vidékek helyneveinek elemzési tapasztalatain alapul, de képes régi névrendszereket is modellezni, illetve olyan statisztikai mutatók megalkotása, amelyek vélhetően korábbi időszakok névállományára éppúgy érvényesek, mint a maiakra. Ilyen jellegű számszerűsített elemzésre a névkutatás irodalmából nem ismerek példát, ezért a statisztikai módszer alkalmazását célszerű megindokolni: a fenti — és jó néhány hasonló, létező — példa alapján akár arra következtetésre is juthatnánk, hogy nem érdemes a helyneveket használni a településtörténeti vizsgálatok során, hiszen egy-egy helynevet bármilyen nyelvű nép használhatott. Az egyes adatok elkülönített elemzésére ez igaz is. Teljes névrendszerekre megállapított statisztikai mutatók alapján viszont egyes következtetések (vagy következtetéstípusok) igazságértékét valószínűsíthetjük, másokénál pedig jelezhetjük, milyen hibaszázalékkal dolgozunk. Konkrétan: ha a fenti példa típusa (azaz olyan helynevek, amelyek etimológiájából, névformájából nyelvészeti eszközökkel tévesen következtetnénk a névhasználóra), minden második névadatra igaz lenne, azt mondhatnánk, hogy kb. 50% esélyünk van arra, hogy egy-egy vidék helynevei alapján „eltaláljuk” a névhasználók nyelvi hovatartozását.³ Ha viszont száz adatból csak egy tűnik ilyennek, akkor ettől a jelentégtől szinte el is tekinthetünk, hiszen mindössze egy százalék az esélyünk arra, hogy csupa olyan adatot használunk forrásként, amelyek „félrevezetik” a kutatót.

3. A következőkben a rendszer számos statisztikai jellemzője közül a többnevűség néhány kérdését vizsgálom. Az elemzés korpuszául a „Baranya megye földrajzi nevei” című névtárnak a Sásdi járás adatait közlő fejezete szolgált. A névadatok és denotátum, illetve az egy denotátumra utaló névadatok közötti viszony paraméterei közül első lépésben a névadatok és denotátumok számát, az egyes településeken használt nyelvek számát és a denotátumok típusát jellemző értékeket, illetve ezek összefüggéseit elemzem.

A mai Magyarország délnyugati részén fekvő Baranya megyének az elmúlt évszázadokban folyamatosan háromnyelvű lakossága volt. A 17. század előtt, a török hódoltság előtti és alatti időszakban a népességet jórészt magyarok és délszlávok alkották, a harcok okozta elnéptelenedés után pedig német telepések és több hullámban érkező délszláv csoportok kerültek az üres vagy részben üres területekre. A 20. század fő változása a fokozatos elmagyarosodás, illetve — a második világháborút követően — a német lakosság jelentős részének kitelepítése volt. Az általam vizsgált Sásdi járásra a névgyűjtés idején, az 1970-es években a magyar lakosság dominanciája jellemző, de a falvak több mint fele még

³ A dolgozatomban nem teszek különbséget nyelvi és etnikai hovatartozás között.

német–magyar kétnyelvű. Az egykori délszláv lakosság a járás egészét tekintve szinte teljesen beolvadt, nyomait a terület helynévkincse is csak halványan őrzi.

Baranya megye Sásdi járásában a gyűjtők 61 településen 7 945 denotátum 12 575 adatát jegyezték fel. Ebből az összes névadatot tartalmazó korpuszból azonban célszerű kiszűrni azokat, amelyek csak hangtani tulajdonságaiban térnek el egymástól, morfológiai vagy lexikális különbséget tehát nem mutatnak. Az adattár ilyen jellegű leszűkítése két okból is indokoltnak látszik: egyrészt az újabb történeti helynévtárak is azt az elvet követik a szócikkek kialakításakor, hogy egy címszó alá az azonos morfológiai struktúrájú névadatok kerülnek, függetlenül a hangtani vonatkozású eltérésektől; a mai nevek vizsgálatának pedig épp az a célja, hogy az újabb névrendszerek bizonyos statisztikai értékei összehetők legyenek a régebbi korok névrendszereinek adataival. Másrészt feltűnő különbséget tapasztalunk a hangtani variánsok számában, arányaiban, ha azokat településenként mérjük (például Abaliget 225 adatából csupán egy tekinthető hangtani alakváltozatnak, Alsómocsoládon 512 adatból 45, míg Ágon 297 adatból 40 a variánsok száma). Ennek oka bizonyára nem abban keresendő, hogy egyes falvakban kevésbé jellemzőek az ejtési változatok, mint máshol, hanem inkább abban, hogy az adatok gyűjtői (az összehangolt munka ellenére is) nem teljesen azonos gyakorlatot folytattak a feljegyzés, illetve az adatok szelektálása során.

A 12 575 adatot tartalmazó adattárból 704 hangtani variánsnak⁴ ítélt elemet (tehát 6%-ot) zártam ki. Az így kialakult névrendszer az alábbi számokkal jellemezhető:

3.1. Az összes névadatot vizsgálva legnagyobb csoportot azok a denotátumok alkotják, amelyek csak egy nevet viselnek (5 044 denotátum, 64%). Más megközelítésben ez a szám úgy értelmezhető, hogy a vizsgált névrendszerben tíz adatból közel négy többnevű. Ezt az értéket érdemes régi névrendszerek azonos mutatójával összehasonlítani: a korai ómagyar kori Abaúj vármegyében (igaz, nem néhány év, hanem a magyar írásbeliség kezdetétől a 14. század második feléig minden fennmaradt adatot vizsgálva) a két- és többnevű denotátumok aránya

⁴ A fővariánsnak (tehát a korpuszban maradó elemnek) a kiválasztása természetesen csak önkényes lehet: a *Bakóca* ~ *Bakolca*, *Kasté* ~ *Kastéj* párok tagjai között nyelvhasználati szempontból nem állapíthatunk meg releváns különbséget. Nincs ugyanis olyan fogódzó, ami alapján az egyes névadatok egymáshoz viszonyított státuszát (presztízsét) meg lehetne ítélni: a BMFN. nem közöl gyakorisági mutatókat, és ha van is köznyelvi a kérdéses adatok között, annak a használati értéke a névhasználói közösség számára nem feltétlenül magasabb, mint a többi (nyelvjárási) alaké. Emellett a statisztikai elemzések, illetve morfológiai alapú névrendszertani vizsgálatok szempontjából is irreleváns, hogy milyen hangszerkezetű változatot hagyunk el és tartunk meg a korpuszban.

alig haladja meg a 10%-ot (10,6%; kb. 520 denotátumból 55;⁵ az adatok forrása: TÓTH V. 2001b). Ha figyelembe vesszük, hogy az Árpád-korban a TÓTH VALÉRIA által vizsgált névrendszer épp kialakulóban volt, emellett a gyakori birtokosváltásoknak és a mainál jóval élénkebb lakosságmozgásnak is nyomot kellett hagynia a névrendszeren, aligha képzelhető el, hogy a mai helynévkincsre majdnem négyszer jellemzőbb a többnevűség, mint a honfoglalás utánira. Ezekben az arányszámokban sokkal inkább annak a régen hangoztatott, de számadatokkal eddig alá nem támasztott feltételezésnek az igazolását kell látnunk, miszerint a régiségben is jellemző lehetett a többnevűség, de az oklevelek megalkotásakor az azonos jelentésű nevek közül az írrok általában csak egyet választott. Ezeknek a szórványoknak ugyanis a főként jogi céllal megfogalmazott iratokban csak a denotátumok pontos azonosítása volt a szerepe, ebben a funkciójukban pedig a variánsok felsorolása további segítséget általában nem nyújtott. (Kivételeket főleg akkor találunk a régi iratokban, ha egy-egy helynek a neve megváltozik: ekkor — valószínűleg szintén a biztos azonosítás érdekében — a korábbi és az új név együtt, egymás mellett szerepel a szövegben, pl. 1209: *Uj-Kochma, que nunc Ujfalu vocatur*, Cs. 1: 314; *Herdegenshorr, que nunc Peklen vocatur*, Cs. 1: 296.)

A többnevű denotátumok tovább csoportosíthatók abból a szempontból, hogy az adott hely hány nevet visel. Kétnevű a denotátumok 28%-a (2 197 hely), ezek szinte pontosan fele-fele arányban azonos, illetve különböző nyelvű névhasználói csoportokhoz köthető névpárok. Három neve van a helyek 6%-ának (496 hely), ezek között azonban majdnem kétszer annyi az eltérő nyelvű névcsoport (320 hely), mint az azonos nyelvű, tehát szinonim (176 hely). Ha több neve van egy denotátumnak, mindig valószínűbb, hogy a neveit két különböző nyelvű névhasználói csoport használja: a négynevűek között az arány kb. négyszeres (32 és 114), az ötnevűek között kb. háromszoros (9 és 28), a hatnevűek között kétszeres (6 és 13). A hatnál több nevet viselő denotátumok rendkívül ritkák: egy vagy két esetben fordul elő hét-, nyolc-, kilenc-, tíz- és tizenkétnevű hely (vagy folyóvíz) a korpuszban, ezek között azonban csupán egy olyan van (kilencnevű), amelyiknek valamennyi nevét ugyanattól a nyelvhasználó közösségtől gyűjtötték.

Az azonos jelentésű nevek csoportjában kb. 140 olyan névadat van, amelyek névadója és névhasználója nem egyezik, tehát átvétellel jöttek létre,⁶ pl. m. *Ma-*

⁵ A denotátumok száma azért hozzávetőleges, mert egyes helyekről a rendelkezésre álló adatok, ismeretek alapján nem dönthető el, hogy azonosak voltak-e (vö. pl. TÓTH V. 2001b: 45, 76).

⁶ Etimológiai kérdésekkel a vizsgálat során nem foglalkoztam, e szám hozzávetőlegességét egy megjegyzés erejéig mégis érdemes magyarázni: a névadók nyelvi hovatartozásának meghatározását többek között a jövevényszavak és jövevénynevek elkülönítési problémái nehezítik (vö. Póczos 2007).

raszt,⁷ n. Jánosi, Föodal (ebben a számban nincsenek benne a szláv eredetű helynevek, mivel a német–magyar kétnyelvűség szempontjából ez az egyébként is kis elemszámú csoport nem játszik szerepet). Az összes névnek ez a típus alig több mint egy százalékát, az azonos jelentésű nevek összességének pedig két százalékát teszi ki, egy jellemzőjük miatt mégis figyelemre méltóak: kevés kivétellel olyan névpárok, azonos jelentésű névcsoportok tagjai, amelyek különböző nyelvű névhasználókhoz köthetők. Ez a tény, valamint a fenti arányszámok a régiségre vonatkozóan is egy óvatos feltételezésre adhatnak lehetőséget: láthattuk, hogy több azonos jelentésű névforma együttes említésének általában oka van (például névváltozás), ezen okok közé talán érdemes felvenni azt is, hogy az adott denotátumot két (vagy több) különböző közösség több néven ismeri, még akkor is, ha ezek a nevek ugyanabból a nyelvből származnak.

3.2. Az általános arányszámok egyes pontokon más megoszlást mutatnak, ha a korpuszt néhány egyszerű szempont alapján csoportosítjuk, és a fenti méréseket az új kategóriákon külön-külön is elvégezzük.

Az egyik felosztási szempont az egyes településeken használt nyelvek száma. A Sásdi járásban ez alapján a nevek két csoportba oszthatók: egynyelvű és kétnyelvű közösségekben feljegyzett nevekre.

Az egynyelvű településeken ismert 3 764 denotátumnak 5 134 nevét gyűjtötték össze. A névtárban szereplő helyek 77%-ának egy neve van. A többnevűek megoszlása a következőképpen alakul: 18% visel két nevet (681), 4% három nevet (133), az ennél több nevet viselő denotátumok aránya lényegesen alacsonyabb (csupán 21 négynevű, hét ötnevű, hat hatnevű és egy nyolcnevű hely van ebben a kategóriában).

A kétnyelvű településeken érthető módon lényegesen ritkább az egynevűség: a 4 184 denotátumnak alig több mint felét (2 129) jellemzi. A többnevűség gyakorisága a kétnyelvűségből adódik: a többnevű denotátumok mintegy háromnegyedének (77%-ának) nevei eltérő nyelvű névhasználóktól származnak. Feltűnő emellett, hogy az azonos nyelvű párok, csoportok (tehát szinonimák) aránya alacsonyabbnak tűnik a kétnyelvű településeken, mint az egynyelvűeken: két szinonim neve van a helyek 10%-ának (szemben az egynyelvű településen tapasztalt 13%-kal), három szinonim nevet pedig a denotátumok 1%-a visel (az egynyelvű névrendszerekben ez a hányad — mint láttuk — 2,5% volt). Az ennél több nevet viselő nevek elhanyagolható arányban képviseltetik magukat (0,2% alatt). Az azonos jelentésű, azonos nyelvű névhasználókhoz kötött nevek aránybeli eltéré-

⁷ A BMFN. az adatokat nyelvjárási formában közli, a német adatok mellett megadja a köznyelvi formát is. Mivel a dolgozat szempontjából általában nincs jelentősége a nyelvjárási sajátosságoknak, a példákat a továbbiakban köznyelvi formában adom meg, a nyelvjárási alakot csak akkor közlöm, ha a név hangtani szerkezete is releváns a többnevűség egy-egy jelenségének (például az átvételeknek) a leírásában.

sének bizonyára az az oka, hogy a település, illetve a település környékének objektumait mindkét ott élő közösség saját nyelvén nevezi meg. (Épp ezért inkább a csak egy nyelven megnevezett helyek aránya látszik magasnak, ez a szám ugyanis úgy értelmezendő, hogy a kétnyelvű falvak egyes helyeinek egyik közösség nem ad nevet, sőt a BMFN. alapján úgy tűnik, nem is használja a másik közösség nevét, neveit sem. Ez viszont elvileg azt jelenti, hogy az adott objektumot a közösség nem értelmezi olyan „hely”-ként, amelyet önálló névvel kellene megneveznie.)

A kétnyelvű településeknek azok az abszolút számai, amelyek a különböző nyelvű közösségekhez köthetők, és az azonos denotátumra utaló neveket jellemzik, értelemszerűen megegyeznek a 3.1. pontban bemutatott számokkal, arányszámai viszont magasabbak (lásd az 1. táblázatot).

1. táblázat. Az egy- és kétnyelvű települések arányszámai.

%	egynevű	kétnevű	háromnevű	négynevű	öt- vagy többnevű
teljes adattár	64	28	6	2	0
egynyelvű településeken	77	18	4	1	0
kétnyelvűek településeken	51	36	9	3	1

3.3. A teljes névállomány egy másik lehetséges tagolása a denotátum típusa alapján történhet. Dolgozatomban elnagyolt felosztás alapján vizsgálok a korpuszt: a három nagy csoportot a településnevek, a külterületi nevek és a belterületi nevek alkotják.

A települések neveit az alábbi számokkal jellemezhetjük: a 61 denotátum csaknem fele egynevű (26 település, 43%), két neve van további 43%-nak (26), a többi település három-, négy-, illetve ötnevű. Mindez ellentmondani látszik annak a tézisnek, miszerint a települések nevei a névrendszer állandó (vagy legalábbis a mikroneveknél lényegesen stabilabb) részét alkotják. Ugyanakkor az azonos jelentésű településneveket jobban megvizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a többnevűség részben az átvétel okozta fonetikai asszimilációból adódik,⁸ másrészt pedig a jelzős és jelző nélküli nem hivatalos változatok (azaz hosszú–rövid párok) okozta különbségekből következik. Csak fonetikai jegyekben térnek el például a m. *Tófü* ~ n. *Tofi*, m. *Köblény* ~ n. *Kävling* helynevek, hosszú–rövid

⁸ A különböző nyelvű névhasználókhoz kapcsolódó neveket akkor sem tekintem csupán hangtani variánsoknak, ha közöttük nincs morfológiai eltérés, csak az átvételből adódó fonetikai különbség jellemzi őket. Tehát ezek a párok is a vizsgálat korpuszának elemei maradtak, nem kerültek ki az adattárból a BMFN. olyan elemeivel, amelyek egymásnak azonos nyelvű fonetikai variánsai.

variánsok alkotják például a *Kisvaszar ~ Vaszar, Ág ~ Nagyág* magyar névpárok. (Hasonló következtetésre jutott TÓTH VALÉRIA is a településnevek változási érzékenységének vizsgálata során, vö. 2007: 63–4.)

A belterületi nevek rendszerei a következő számokkal jellemezhetők: a BMFN. 1 590 denotátumot tárgyal, ezek összesen 2 642 nevet viselnek. A helynevek több mint fele (54%-a) egynevű. A többnevű helyeknek 32%-a visel két nevet, s ezek között kb. fele-fele arányban vannak azonos, illetve különböző nyelvű névhasználóktól gyűjtött adatok. A többnevűség egyéb formái a belterületi nevek körében is ritkábbak: 10%-nál is kevesebb a háromnevű helyek aránya (9,4%, 149 hely, ezen a csoporton belül azonban ez eddigieknek megfelelően már alacsonyabb a tényleges szinonim nevet viselők aránya: 59 a 90 több nyelvhasználóhoz köthető azonos jelentésű névcsoporttal szemben), 3% a négynevűek hányada (46 hely, ebben viszont már csak nyolc szinonim névcsoport van), az ennél több nevet viselők aránya pedig 1% alatt van, igaz, van közöttük egy tíznevű denotátum is.

A településnevekhez és a belterületi nevekhez képest valamelyest más mutatókkal jellemezhetők a külterületi nevek. Ebbe a csoportba tartozik a legtöbb névadat: a 6 294 denotátum 9 119 nevet visel. Az előbbi kategóriákhoz képest tipikusabb az egynevűség: a helyek, vizek⁹ pontosan kétharmada (4 153) egynevű, a többnevűség egyes fajtái pedig értelemszerűen alacsonyabb arányszámokat mutatnak: 26% visel két nevet (a valódi szinonimák és a többnyelvű nevekből álló párok száma hasonló: 801 és 860), a három- és négynevűek aránya pedig a belterületi denotátumok körében tapasztalt tíz, illetve három százaléknak csupán a fele. (Legtöbb neve egy csikóstóttósi helynek van: tizenkét nevet visel, ebből négy német.) A fenti összefüggéseket a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat. *A denotátumtípusok arányszámai.*

%	egynevű	kétnevű	háromnevű	négynevű	öt- vagy többnevű
településnevek	43	43	10	2	2
belterületi nevek	54	32	9	3	2
külterületi nevek	62	26	5	2	0

4. Az előzőekben egy mai kétnyelvű névrendszernek olyan statisztikai mutatóit elemeztem, amelyek a régi helynévkincsre vonatkozóan is tanulsággal szol-

⁹ A vizek egy-, illetve többnevűségét ebben a dolgozatban a névtani irodalomban szokásostól eltérő módon értelmezem: csak azokat a vízneveket tekintem azonos jelentésűnek, amelyeket egy-egy névhasználói körön (településen) belül használnak. A névhasználói közösség számára ismeretlen, máshol használt nevek a használat szempontjából úgy működnek, mintha másik denotátumot jelölnének. A korai oklevelek névadatainak vizsgálatában természetesen ezt a szempontot aligha lehetne érvényesíteni.

gálnak. A mai beszélt nyelvi névállomány számadatai érvként használhatók fel amellet, hogy a korai helynévrendszerekre is jellemző lehetett a többnevűség, a korabeli oklevelezési hagyományok viszont nem követelték meg, nem tartották szükségesnek a változatok rögzítését. Ezt az általános megjegyzést tovább árnyalhatjuk, ha a korpuszt bizonyos szempontok mentén tagoljuk. Az egy- és két-nyelvű névrendszerek mutatói szerint a két-nyelvű településeken ritkábbnak tűnik az a jelenség, hogy egy denotátum több, azonos nyelvű közösség által használt nevet visel. A denotátumtípus szerinti elemzésből a régi névállományokra is alkalmazható arányszámokat főképp az első két csoport mutatóit felhasználva nyerhetünk, hiszen a mai belterületi neveknek (tehát utca-, épület-, intézményneveknek) megfelelő helynévtípusok a régiségben nem adatolhatók. Ez a rendszerezés a településnevek és dűlőnevek stabilitására irányítja a figyelmet: a várakozásokkal szemben a külterületi nevek körében tipikusabb az egynevűség, mint a településnevek vagy belterületi nevek között. A településnevek és a külterületi nevek összehasonlításából kiemelendő az a momentum, hogy a dűlőnevek, kisebb vizek nevei az egy-nyelvű településeken szinte kivétel nélkül magyar eredetűek (csupán elhanyagolható számú szláv gyökerű helynév adatolható közöttük), a két-nyelvű településeken pedig — értelemszerűen — német és magyar származású nevek is tartalmaz az adatbázis. A településnevek diakrón szempontból kevésbé változékonyságúak: mind az egy-, mind a két-nyelvű településeken őrzik régi nevüket, ezért etimológiájuk általában magyar, ritkábban szláv, és csupán egy-egy újabb alakulású német név mutatható ki: azonban azok is mindig a magyar név mellett élnek variánsként. Egy adott időszak népességi viszonyainak megállapítására tehát a dűlőnevek eredetvizsgálata lényegesen alkalmasabbnak látszik, mint a településnevek származásából levonható következtetések.

Az elektronikus adatbázisban rögzített, csaknem 13 000 (egyenként 20 név- és denotátumtulajdonságból felépülő) rekordot tartalmazó korpusz a többnevűség számos további összefüggésének tanulmányozására is lehetőséget nyújt. Az imént bemutatottakhoz hasonló vizsgálat más szempontok alapján kategorizált névrendszeren is elvégezhető: a névadó és névhasználó, névrendszertani jegyek, mint a funkcionális-szemantikai és keletkezéstörténeti kategóriák szerinti csoportok összevetése bizonyára további kapcsolatokat is felfedhet. A pusztai statisztikai elemzés mellett azonban a szorosabb értelemben vett nyelvi viszonyok tisztázására is szükség van. Ahogy a bevezetésben előrevetítettem, ilyen vizsgálatokban nélkülözhetetlen egy olyan modell használata, amely régi és mai két- (vagy több) nyelvű rendszerek leírására alkalmas. A következőkben egy olyan egyszerű leírási keretet mutatok be, amely a különböző nyelvű közösségek által használt azonos jelentésű helynévpárok, helynévcsoportok viszonyait képes modellezni.

A magyar névtani irodalomban a szinkrón névpárok, azonos jelentésű névcsoportok belső viszonyait elemző kutatásokra alig került sor. Két-nyelvű telepü-

lések névanyagát kategorizáló kísérletek ugyan jelentek meg, főként az utóbbi évtizedekben, ezek azonban általában a két nyelv közül csak az egyiknek a névanyagát, azt is leginkább keletkezési módjuk alapján osztályozzák.

PENAVIN OLGA Észak-Bácska földrajzi neveit két fő csoportba sorolja: az egyikbe az alakilag azonos, tehát lényegében átvétellel létrejött helynévpárok kerültek („egyes nevek az egy közösséghez tartozóknál, bármilyen nyelvet beszélnek is, ugyanolyan alakban használatosak”; 1970: 94–5); a másik kategóriát a párhuzamos névalakok alkotják, ezeknek egy része „fordításnak látszik”, míg egy másik alcsoportba olyan névpárokat sorol, amelyek tagjaiban „más szempont jutott kifejezésre” (i. m. 95). Gyakorlatilag hasonló eredményre jut MOL-LAY KÁROLY is az 1686 előtti német helynevek vizsgálatában: rendszerének három típusát az átvételek, a fordítások és az önálló német névadással létrejött nevek alkotják (1970), egy későbbi tanulmányában viszont a régi német neveket elemezve egy újabb típust is felvesz: egyes magyar neveket a német névalkotó közösség értelmező összetétellel vett át (1989).

HUTTERER MIKLÓS az előbbieknél összetettebb modellt állít fel a betelepítések után létrejött német helynevek rendszerezésére. Öt fő kategóriája: új német nevek, párhuzamos nevek, fordítási nevek, hanghelyettesítéssel létrejött helynevek, illetve tudatos névadás eredményeként létrejött helynevek (ez utóbbin a nagyobb németesítési hullámok alatt keletkezett helyneveket érti). HUTTERER rendszerében a második és a harmadik kategóriához sajnálatos módon nem ad részletesebb leírást, és a példák alapján sem igazán érthető, hogy milyen kritériumok alapján különítette el az ide sorolt neveket (1970).

Két különböző terület elemzése során eltérő kategóriarendszereket állított fel GERSTNER KÁROLY. A Komárom megyei névanyagban a kettős földrajzi név terminussal jelöli az azonos jelentésű földrajzi neveket (példái között van három névadatból álló azonos jelentésű névcsoport is, ezekre külön szakszót nem használ). A kettős földrajzi neveket előbb denotátumuk típusa szerint osztályozza (településnevek, belterületi, illetve külterületi nevek), majd ezeken a csoportokon belül további alkategóriákat határoz meg a két (három) azonos jelentésű név viszonya szerint. Az egyes osztályok kialakításában a nevek kapcsolata mellett keletkezési körülményeik és az azok mögött húzódó településtörténeti jelenségek is szempontul szolgálnak. GERSTNER az így kialakuló osztályokba a névpárokat német tagjuk alapján sorolja be. A településnevek körében három alcsoportot alakít ki: a magyar név németesítésével kialakult nevek (a példák alapján ide azok kerülhettek, amelyek a névintegráció során hangtani változáson mentek át), a magyar név (részleges) fordításával, illetve átvétellel keletkezett helynevek (az utóbbi kategóriába azok kerültek, amelyek hangalakja az átvétel után sem változott). A belterületi nevek négy osztályát a régi, kitelepítés előtti német és magyar nevek, az írókról, politikusokról elnevezett utcák nevei és népi neveik, a régi épületek nevei és az új épületnevek alkotják. A külterületi nevek közül

GERSTNER csak a dúllőneveket vizsgálja: ezek egyik csoportja német–magyar névpárokból áll (e párok GERSTNER feltételezése szerint akkor jöhettek létre, ha a betelepítéskor az illető település lakott volt), a másik csoportba pedig olyan német nevek kerültek, amelyeknek nincs magyar megfelelője (GERSTNER szerint ezek keletkezésekor a betelepített németység lakatlan településre érkezett) (1981).

A Pápai járás vízneveinek vizsgálatokor részben más szempontrendszer alapján alakítja ki GERSTNER az elemzési keretét: két nagy csoportra osztja a neveket aszerint, hogy azok névpárokba rendeződnek-e, vagy csak egy nyelven történik a megnevezés, majd ezeket az osztályokat tovább bontja a nevek viszonya, illetve keletkezési módjuk alapján. A névpárokat így négy alkategóriára osztja: azonos szemléletű nevek (példái között teljes és részleges megfelelések is szerepelnek), eltérő szemléletű nevek, névkölcsönzések, illetve magyar hivatalos térképi név és német (népi) név megfelelése (1993).

A telepítések névtani hatásáról szólva KÁLMÁN BÉLA a németek által használt településneveket osztályozta. Az általa alkalmazott kategóriák: átvétel, népetimológias torzulás, rövidülés, fordítás vagy párhuzamos elnevezés, más elnevezés (1986: 50–1). BARICS ERNŐ az általam is elemzett BMFN. szláv és magyar adatait vizsgálja. A nyelvi kölcsönhatások bizonyítására az alábbi öt típust emeli ki: párhuzamos, illetve kettős nevek (példái között viszont nem névpárok szerepelnek, hanem olyan nevek, amelyek egyik névrésze végső fokon szláv, másik névrésze pedig magyar eredetű, pl. *Tapolcai-árok*, *Bordóhegy*); továbbá: magyar tő és délszláv képző kombinációja, délszláv tő és magyar képző kapcsolata, szláv név átvétele magyar fonetikai adaptációval, magyar név átvétele szláv sajátosságok érvényesítésével (1989).

HOFFMANN OTTÓ a Baranya megyei cigányság névadási szokásait vizsgálta, tapasztalatai alapján a következő kategóriákba sorolta a helynévadatokat: torzítás, fordítás, összetétel vagy körülírás, kölcsönszókkal alkotott cigány nevek (1989). A két nyelv viszonya szempontjából persze ezek közül az első két kategória releváns, a második kettő egyértelműen belső keletkezésű neveket tartalmaz.

Az alábbiakban egy olyan elemzési keretre teszek javaslatot, amely a két-nyelvű területek névanyagának együttes elemzésére alkalmas.¹⁰ A modellben csupán egyetlen szempontot érvényesítek: milyen viszonyban van, lehet a névpár két tagja egymással. A modell nem tér ki sem a névrészi funkciók meghatározására, sem pedig keletkezéstörténeti kérdésekre, bár egyes alcsoportokban (pl. az átvételként megjelölt nevek között) a keletkezésmód általában egyértelmű. Ugyanígy nem tartalmaz a modell az elsődlegességre vonatkozó információkat

¹⁰ Dolgozatomban német–magyar kétnyelvű névrendszert vizsgálok, de a javasolt elemzési keret általános kategóriákból épül fel, így bizonyára bármely két nyelv kontaktusával kialakult névrendszer bizonyos összefüggéseit is képes felfedni.

sem, de az egyes kategóriák részletes bemutatásakor ezt — ahol a névtípusból adódik — részletesen tárgyalom.

A kétnyelvű területek helynévpárjainak viszonyait az alábbi kategóriák segítségével jellemezhetjük.

- a) egynyelvű névpárok
 - aa) csak magyar nevek: *Hódos ~ Hódosi/föld*
 - ab) csak német nevek: *Unter/dorf ~ Gänseschwanz*
- b) nincs lexikális megfelelés az azonos jelentésű nevek között: m. *Lovas/hegy ~ n. Frei/acker*
- c) van lexikális megfelelés az azonos jelentésű nevek között
 - ca) a névpár tagjai teljesen megfelelnek egymásnak (tükörfordítás, párhuzamos nevek): m. *Malom/árok ~ n. Mühl/graben*
 - cb) a névpár tagjai részlegesen felelnek meg egymásnak (részfordítás): m. *Kerek/erdő ~ n. Garten/wald*
 - cc) a magyar névnek része a német név szemantikai megfelelője (részfordítás): m. *Menyeke/malom ~ n. Mühle*
 - cd) a német névnek része a magyar név szemantikai megfelelője (részfordítás): m. *Séd ~ n. Mühl/bach*
- d) átvételek
 - da) teljes átvétel: m. *Puposka ~ n. Pupiska*
 - db) részleges átvétel: m. *Szigeti/dűlő ~ n. Sziget*
 - dc) átvétel + kiegészülés: m. *Langetáli/dűlő ~ n. Lange/tal*
 - dd) egy névrész átvétele + egy névrész fordítása: m. *Hosszú/hegy ~ n. Hosszi/berg*

4.1. A modellt értelemszerűen csak a kétnyelvű települések névkincsének vizsgálatában alkalmazhatjuk. Ha az egyes alkategóriák arányait vizsgáljuk, az értékeket nem vetíthetjük a teljes névtárra, hiszen az egynyelvű településekre csak (aa) típusú szinonimák jellemzők, így ezek túlsúlya miatt jelentősen torzulna a többnévűségről alkotott kép. A teljes helynévi adatbázist tekintve talán egy olyan arányszám adható meg, amely a korpuszt — mint nagyobb többnyelvű terület összefüggő helynévrendszerét — ténylegesen jellemzi: az azonos és a különböző nyelvű névhasználókhöz tartozó azonos jelentésű nevek hányada az összes névadathoz viszonyítva. Mint korábban láttuk, az egykori Sásdi járásban a települések 65%-a egynyelvű. Egynyelvű névpárok, azonos jelentésű névcsoportok ugyanakkor a kétnyelvű településeken is előfordulnak, arányuk az összes denotátumon belül 16%, a többnévű jelöltek körében 45% (az eltérés az egynevű helyek nagy számából adódik). Mivel az egynyelvű nevekkel jelölt denotátumok is viselhetnek kettőnél több nevet, némiképp eltérő arányokat tapasztalunk, ha nem a denotátumok (vagyis a névpárok, névcsoportok) számát, hanem az egyes névadatokat mérjük. Azoknak a helyneveknek, amelyek csak azonos nyelvű szinonimával rendelkeznek (pl. m. *Hegy/tó ~ m. Kis/nádas*; n. *Binders/Tal ~ n.*

Kleinheinz/Tal) az összes névadathoz viszonyított aránya 23%. Ennél természetesen jóval magasabb ez a hányad, ha azokat a neveket is idesoroljuk, amelyeknek azonos nyelvű szinonimája mellett másik nyelvű megfelelője is adathozható: a teljes adattár pontosan egyharmadának van legalább egy azonos nyelvű megfelelője, tekintet nélkül az általuk jelölt denotátum további neveire.

4.2. A továbbiakban a kétnyelvű településekre jellemző többnevűségi minták arányszámait vizsgálom. Mivel a modell alapvetően két név viszonyának jellemzésére alkalmas, elsőként a névpárokat veszem számba, azaz azokat a helyneveket, amelyeknek csak egy azonos jelentésű megfelelője van. A Sásdi járás kétnyelvű településein 1 510 kétnevű denotátum található.

4.2.1. Az első csoportot az egy közösség által használt névpárok alkotják. Magyar névhasználóktól gyűjtötték a vizsgált névpárok 24%-át (aa), németektől pedig 3%-ot (ab). Ahogy a 3.2. pontban is jeleztem, a kétnyelvű településeken relatíve magasnak tekinthető az egy etnikai csoporthoz köthető nevek, névcsoportok hányada: az összes kétnyelvű településen gyűjtött adatnak ezek a nevek a 11%-át teszik ki, a kétnevűek körében pedig összesen 27%-át. Ez az arányszám azt jelzi, hogy a kétnyelvű környezetben a denotátumok hány százalékát nevezi meg csak az egyik közösség, azaz nem nevezi meg a másik népcsoport. Tekintve, hogy a helyek névtelensége általában azt jelzi, hogy az adott közösség a helynévvel meg nem nevezett objektumot nem értelmezi helyként, az (aa) és (ab) típus fenti arányszámai — bármelyiket vegyük is figyelembe — irreálisan magasnak látszanak. Két szoros kapcsolatban élő közösség esetében a magyarázat aligha lehet az, hogy az egyik etnikai csoport mást tekint helynek, mint a másik; az okok sokkal inkább az adatok gyűjtésében, lejegyzésében keresendők.

4.2.2. A kétnyelvű névpárok közül a modellben elsőként azokat tárgyalom, amelyek tagjai között semmilyen fokú lexikai egyezés sincs (b), pl. m. *Halastó* ~ n. *Erlen/Wiesen*, m. *Réce/pusztá* ~ n. *Kuh/Graben*. Ebbe a kategóriába tartozik a legkevesebb elem, a névpárok mindössze 5%-a került ide. A típus ritkasága két tekintetben is nagy jelentőséggel bír a régi helynevek rendszerének szempontjából. Egyrészt azoknak az azonos jelentésű neveknek a kronológiai viszonyait állítja új megvilágításba, amelyek között nincs lexikális egyezés, mert ha a mai, szinkrón névadatok között ennyire ritka ez a típus, akkor kicsi a valószínűsége, hogy a régi oklevelekben említett azonos denotátumra utaló (b) típusú névpárok egy időben léteztek volna (kizárni természetesen nem lehet, de a fenti arányszám mindenképp ellene szól).

A (b) típusú nevek ritkaságának másik, régi nevekre vonatkozó következménye a nevek keletkezésével kapcsolatos: ha ennyire szórványosan fordul csak elő a kétnyelvű vidékeken ez a névpárfajta, kétséges, hogy az azonos denotátumot jelölő nevek egymástól függetlenül jönnének létre, hiszen a jelölt számos tulajdonságából (pl. méret, tulajdonos, szín, anyag, helyzet stb.) csak az esetek na-

gyon kis hányadában választanak a névadói csoportok teljesen eltérő vonást a névalkotás motivációjául. A névpárok lexikális eltérése inkább azzal magyarázható, hogy a meglévő nevek hatással vannak egymásra, és a már meglévő nevek szolgálnak elsődleges motivációul a másik nyelven történő névadás számára, a legkézenfekvőbb névadási mód pedig a fordítás. (Ez a megállapítás persze főként a kétrészes nevekre lehet igaz, olyanokra, amelyek egyik névrésze a denotátum valamely sajátosságára utal. Az egyrészes, pusztá fajtajelölő közszóból álló nevek — leginkább építmények, intézmények nevei, mint a m. *Iskola* ~ n. *Schule*, m. *Tempom* ~ n. *Kirche*, m. *Malom* ~ n. *Mühle*, amelyek egyébként is a tulajdonnév és a köznév széles határsávján állnak — bizonyára egymástól függetlenül is létrejöhetnek.) Vö. még 4.2.3.

A (b) csoport elemei között van néhány névpár, amelyek tagjai között ugyan nincs lexikális megfelelés, mégis valamilyen szemantikai kapocs felfedezhető, pl. m. *Vad/kert* ~ n. *Saustall/Wiesen*, m. *Kövesdi/erdő* ~ n. *Stein/Berg*. Ezek az adatok a független névadással kapcsolatos elképzeléseket még tovább gyengítik.

4.2.3. A névpárok csaknem felét (48%-át) a (ca) típusú nevek adják, e névpárok tagjai egymás lexikai megfelelői, pl. m. *Mocsári/rétek* ~ n. *Morast/Wiesen*, m. *Hosszú/rétek* ~ n. *Lange/Wiesen*, m. *Völgyes/földek* ~ n. *Tal/Äcker*. KNEIEZSA és elméletének követői ezeket a neveket párhuzamos helynevekként tartják számon.

A párhuzamos helynévadás elmélete KNEIEZSA ISTVÁN munkássága nyomán terjedt el a magyar névkutatásban. A KNEIEZSA-elmélet értelmében azok a névpárok tekinthetők párhuzamos neveknek, amelyek ugyanarra a denotátumra vonatkoznak, különböző nyelvekből származnak, és egymásnak „értelmileg megfelelnek” (1944: 3), vagyis névrészeik azonos szemantikai tartalommal bírnak. Ezeket a névpárokat KNEIEZSA az etnikai kutatások egyik lényeges forrásának tartja: véleménye szerint e nevek nem fordításai egymásnak, hanem azonos időben, egymástól függetlenül keletkezettek, ennek megfelelően akkor is utalnak két népcsoport korábbi együttélésére, ha folyamatosan csak a névpár egyik tagja adatolható. A párhuzamos helynévadás elmélete talán az egyik leggyakrabban hivatkozott tétellé vált a vegyes lakosságú területeket vizsgáló tanulmányokban, gyakorlatilag ebben az értelemben használja a fogalmat a későbbi generációkban is többek között SZABÓ T. ÁDÁM (1984, 1986), REUTER CAMILLO (1989), KIRÁLY PÉTER (2001). KRISTÓ a fogalmat tágabban értelmezi: egy-egy település különböző közösségtől származó neveit érti rajta (2001: 282). HOFFMANN ISTVÁN a 20. század második felének helynévkutatását áttekintő monográfiájában jelzi, hogy a hagyományos, KNEIEZSA ISTVÁN-i értelemben vett párhuzamos-névadás fogalma felbomlóban van: „E jelenségek általában igen nehezen különíthetők el — elméleti törekvést ennek tisztázására a magyar szakirodalomban nem is igen tapasztaltunk —, csupán az állapítható meg, hogy a nyelvek közötti névmegfelelések magyarázatában egyre gyakrabban tűnik fel a fordítás lehetőségére

való utalás” (HOFFMANN 2003: 168). Ezt a szemléleti váltást tapasztaljuk GERSTNER munkáiban is, aki egy ízben arra a megállapításra jut, hogy biztosat legfeljebb csak alapos településtörténeti vizsgálatok után lehetne mondani a fordítás és a független névadás ügyében (1993: 127), továbbá TÖRÖK TAMÁS történeti térképek szláv neveit elemző munkájában: ezek között számos olyan példát talál, amelyeket tükör-, illetve részfordításként értékel. Az előbbieket kapcsán felveti, hogy közöttük némelyik talán párhuzamos név is lehet, de a probléma megoldásához forrásai nem nyújtanak kellő támpontot (2002: 36–41). Egyes kutatók a kétnyelvű területek névkincsének rendszerezésében a párhuzamos névadás és a fordítás kategóriáját is felveszik: HUTTERER például külön osztályokként (1970), KÁLMÁN BÉLA pedig ugyanannak a kategóriának a megjelölésében („fordítás vagy párhuzamos név”; 1986: 51), a két fogalom elkülönítéséhez azonban tanulmányaikban sem definícióval, sem szempontokkal nem szolgálnak. Több vizsgálatban ez a terminológiai kérdés (és a mögötte álló KNEZSA-elmélet) fel sem merül, hanem a lexikális egyezést mutató névpárokat egyértelműen fordításként kezelik (pl. PAPP Gy. 1981: 103, továbbá KISS LAJOS számos helynév megítélésében, pl. 1996, 1997).

Az azonos funkcionális-szemantikai szerkezetű névpárok keletkezésének kérdése, azaz a fordítás és az egymástól független névadás lehetősége a külföldi névtani irodalomban is visszatérő probléma. ANDERSSON a német terminussal szemantikailag kötött névpárként („semantisch verbundene Namenpaare”) ismert kategóriával kapcsolatban megjegyzi, hogy a névkeletkezés direkt módon csak ritkán állapítható meg. Ilyen kivételes esetet képviselnek például a téves fordítások, melyeknek fordításjellegéhez nem férhet kétség. ŠRÁMEK azon téziséből kiindulva, hogy a névadók a névadási aktus során mindig a jelölt objektum több jellemzője közül választhatnak, ANDERSSON a névadó tulajdonság kiválasztását a lehetséges függetlenség megítélésében fontos szempontnak tartja: elképzelése szerint minél kevésbé feltűnő a kiválasztott jegy, annál nagyobb a valószínűsége, hogy az egyik nyelvben alkották meg a nevet, a másikba pedig fordítás útján került. A kölcsönzés iránya persze még így is nehezen határozható meg, néhány speciális esetben talán a név szerkezete segíthet. Az általános, domináns, nagyon feltűnő tulajdonságról adott nevek független névadás eredményeként is létrejöhetnek (ANDERSSON 1984). WAUER szerint gyakran csak a fordítás lehetősége vethető fel: egy *Nova Ves* ~ *Neudorf* névpár esetében például nem lehet ugyanaz a megnevezési motiváció, hiszen a megnevezett település csak az egyik népcsoport számára lehetett új (1986).

Mai, kiválóan adatolható névrendszerek tanulmányozása a párhuzamos névadás elméletének megítéléséhez is fontos adalékokkal szolgálhat. A KNEZSA-elmélet cáfolataként értelmezhető a kétnyelvű névpárok rendszerének két momentuma: egyrészt az, hogy a (ca) típus a leggyakoribb névfajta, márpedig nehéz lenne igazolni, hogy a denotátum számos jellemzője közül a különböző nyelvű

névadóik közössége a névpárok csaknem felében egymástól függetlenül ugyanazt a motivációs tényezőt használják névalkotásra. Másrészt a (b) típusú, tehát lexikális kapcsolat nélküli névpárok ritkasága is azt jelzi, hogy a kétnyelvű vidékek névadásában sokkal inkább számolnunk kell a névfordítással, mint az egymástól függetlenül keletkező névpárok lehetőségével, vö. 4.2.2. (KNIEZSA elméletének főbb pontjait nemrégiben részletesen elemeztem: PÓCZOS 2008.)

A (ca) típusú nevek korántsem alkotnak olyan homogén csoportot, mint az előző kategóriákba sorolt névadatok. Az elemek között sajátos kategóriát képviselnek azok a névpárok, amelyek tagjai között ugyan teljes lexikális egyezés áll fenn, de morfológiai struktúrájukban mégis van eltérés. A legtipikusabb az egyes és többes számú formák különbsége, pl. *Hosszú/dűlő* ~ n. *Lange/Äcker*, *Bánosi/rét* ~ n. *Bánoser/Wiesen*; illetve fordítva, a magyar név többes számú formájával: m. *Vásártér/földek* ~ n. *Marktplatz/Feld*, m. *Malom/rétek* ~ n. *Mühl/Wiese*. A magyar és a német nyelv szóalkotási rendszerének eltéréseiből is adódnak elhajlások a névpárok tagjai között: nem túl gyakori ugyan, de előfordul, hogy a német kétrészes névnek a magyarban egyrészes, képzett alakulat felel meg, pl. m. *Káposztás* ~ n. *Kraut/Stück*, m. *Agárcás* ~ n. *Akazien/Wald*, m. *Kenderes* ~ n. *Hanf/Stücke*.

Viszonylag jól elkülöníthető típusokba tagozódnak azok a névpárok is, amelyek többféleképpen is besorolhatók. Valamennyiükre jellemző, hogy az egyik névrészük azonos lexéma, a másik pedig a két nyelvben egymásnak jelentésbeli megfelelője. Az egyik jellegzetes kategóriát azok a megkülönböztető előtaggal bővült nevek alkotják, amelyek alaptagja (általában magyar eredetű) helynév, pl. m. *Kis/Almás* ~ n. *Klein/Almás*, m. *Alsó/Nyáros* ~ n. *Unter/Nyáros*, illetve német eredetű alaprésszel, pl. a m. *Felső/Langvíz* ~ n. *Ober/Langwiese*. Ezek a névpárok az átvétel egyik alcsoportjába (dd) is besorolhatók, hiszen úgy is értelmezhetők, hogy az egyik névrészt lefordították. A többféle besorolású névpárok másik jellegzetes típusát az előbbinek a „fordítottja” képviseli, azaz olyan helynevek alkotják, amelyek előtagjai megegyeznek, utótagjai pedig egymás szemantikai megfelelői, pl. m. *Sársas/rét* ~ n. *Sársas/Wiese*, m. *Parlag/föld* ~ n. *Pra/Feld*. Ezek a névpárok — az előbbiekhöz hasonlóan — szintén egyaránt besorolhatók a teljes lexikális egyezést mutatók (ca) és a részleges átvételt és részleges lexikális egyezést mutatók (dd) közé.

Míg az előző névtípusok azzal tűntek ki osztályukból, hogy egyszerre két kategóriába is besorolhatók, a korpusz más elemeit azért kell kiemelnünk, mert kérdéses a teljes lexikális egyezést mutató csoportba tartozásuk. Az olyan névpárok, mint a m. *Pusztas* ~ n. *Pussta*, m. *Szállás* ~ n. *Szállás* keletkezési körülményei nem ismertek, így elméletileg a modell két kategóriájába is beilleszthetők. Mai névformájuk alapján mindenképp a (ca) struktúrájú párok közé kerülhetnének, ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy alapjuk — látszólag — jövevényszó, amely formáns nélkül válhatott helynévvé. Az ilyen szerkezetű

helynevek két különböző névadási minta alapján jöhetnek létre: egyrészt a két nyelvhasználói közösség külön-külön is létrehozhatja saját közsői elemekből, úgy, hogy az egyik közösség a másiktól származó jövevényszót használ fel a névalkotás során (akár tükörfordításnak, akár — KNIEZSA elméletét elfogadva — független névadás eredményének tekintjük az így létrejövő névpárt). A m. *Pusztá* ~ n. *Pussta* névpár kialakulása tehát a következőképp történhetett: m. *puszta* kn. > m. *Pusztá* hn. és n. *Pussta* kn. > n. *Pussta* hn., a modellbeli helyük ekkor tehát a (ca) kategóriában van. Másrészt viszont elméletileg éppígy lehetséges, hogy a német helynév a magyar név átvételével (tehát nem a német nyelv belső elemének jelentésváltozásával) jött létre, a névpár keletkezése tehát az alábbi folyamattal is leírható: m. *puszta* kn. > m. *Pusztá* hn. és m. *Pusztá* hn. > n. *Pussta* hn.¹¹ A névpár így viszont a teljes átvételek közé, a (da) csoportba sorolható. A két névalkotási mód elkülönítése a fenti és hozzájuk hasonló névpárok esetében általában lehetetlen, hiszen a fordítás során az adott nyelv azonos jelentésű közszei közül épp a jövevényszó kiválasztását motiválhatja, hogy a másik nyelvben létrejött helynév a jövevényszóval nagyon hasonló hangalakú megfelelőt, a forrásszót tartalmazza, ugyanakkor az átvételt is nagyban segíti, hogy az átvett név etimológiája átlátszó, közszei alapja az átvevő nyelvben is meglévő (igaz, szintén átvett) közszei hív elő a névhasználók tudatában. A két folyamat természetesen segíti, sőt generálja egymást. Elhatárolásuk így csak elvi alapon lehetséges, az ebből adódó probléma viszont nemcsak önmagában a névtan számára vet fel kérdéseket (tudniillik, hogy milyen viszonyban is vannak egymással az ilyen jellegű névpárok tagjai, melyik tag milyen keletkezéstörténeti és funkcionális-szemantikai osztályba illeszkedik), hanem a településtörténeti és az etnikai kutatásokban is nehézséget okoz: azok a helynevek, amelyekről feltételezhetjük, hogy egyaránt létrejöhetnek mindkét névalkotási folyamattal, aligha alkalmasak messzemenő következtetések levonására. Igaz ugyan, hogy a helynevek közszei alapjából is következtethetünk valamiféle nyelvi érintkezésre, ha az nyilvánvalóan jövevényszó, ennek a nyelvi kontaktusnak azonban sem az idejét, sem a helyét nem állapíthatjuk meg olyan biztonsággal, mint az átvett

¹¹ Ritka kivételként kétrészes nevek körében is tapasztalunk hasonló jelenséget, mert a magyarban és a németben is létrejöhetnek olyan összetett helynevek, amelyek a két alapszón kívül más formánst (képzőt vagy összekötőt, ún. fűgalemet) nem tartalmaznak. Különleges altípust képeznek ezek között a névpárok között is a német *-feld* és a magyar *-föld* utótagú párok, pl. m. *Csárda/föld* ~ n. *Csárda/Feld*, ezek közszei alapja ugyanis valószínűleg csak véletlenül egyezik mind hangalakjában, mind jelentésében, mert a magyar *föld* főnév nem a német *Feld* szónak (illetve annak germán előzményének) átvétele (TESz.). Ettől függetlenül viszont ezek a párok is kétféleképpen elemezhetők, és a fenti példákhoz hasonlóan a (ca) és (da) kategóriákba is besorolhatók. (A németes hangalak — *Csárdaföld* — ellenére is némelyest valószínűbbnek látszik itt az átvétel lehetősége, a magyar *-föld* utótagú helynevek német megfelelője ugyanis általában *-stück* vagy *-acker* utótagú helynév. A fonetikai formát persze mindenképpen a német *Feld* főnév beleértése alakíthatta.)

helynevek alapján, főként azok helyhez kötöttsége miatt. (A jövevénynevek és jövevénytörzsek kapcsolatát korábban bővebben elemeztem: PÓCZOS 2007.)

A (ca) típusú helynévpárok (a fent kifejtett anomáliák mellett) mindenekelőtt nagy arányuk miatt figyelemre méltóak: mint láttuk, a korpusz névpárjainak csaknem fele ilyen viszonyt mutat, ez pedig azt sejteti, hogy kétnyelvű területeken a többnevűségnek bizonyára ez lehet az egyik legjellemzőbb típusa, a régiségből viszont ez a kapcsolattípus alig mutatható ki. Szem előtt tartva azt a szociolingvisztikából ismert elméletet, hogy nincs okunk feltételezni, hogy a ma működő főbb nyelvi tendenciák a régiségben másként működtek volna, ez a szembeszökő különbség kétféleképpen magyarázható: vagy a korabeli oklevelezési hagyomány valamilyen okból egyáltalán nem követelte meg (sőt akár nem tette lehetővé) a lexikális egyezést mutató névpárok rögzítését, vagy az oklevéladatok rögzítésének idején a Kárpát-medencében nem volt kétnyelvűség.

4.2.4. A lexikális egyezés nélküli névpárokkal azonos az aránya annak a típusnak, amelyek részleges egyezést mutatnak (cb), pl. m. *Nagy/rét* ~ n. *Untere/Wiese*, m. *Vargai/árok* ~ n. *Linsen/Graben*, m. *Pap/hegy* ~ n. *Schnee/Berg*. A kategória alacsony elemszáma bizonyára ugyanazokkal a tényezőkkel magyarázható, mint a (b) típusú nevek ritkasága: a kétnyelvű területeken a tapasztalatok alapján nem jellemző, hogy a denotátum számos tulajdonsága közül a névadók ne ugyanazt választanák a névadás motivációjául, vagyis a két névadó közösség általában bizonyára nem egymástól függetlenül ad nevet. Az ide tartozó nevek értelem szerűen mind kétrészesek, az azonos jelentésű névrészüket a fajtajelölő köznevet tartalmazó utótag, előtagjaik pedig a denotátum különböző tulajdonságára utalnak. Mivel az összetett helynevek kialakulásának legtermészetesebb módja, hogy utótagjuk a jelölt hely típusát megnevező földrajzi köznévet, a (cb) csoport helynévpárjairól inkább valószínűsíthetjük, hogy egymástól függetlenül jöttek létre tagjaik, mintsem hogy a nevek egyik felét (konzekvensen az utótagot) lefordították, a másikat pedig más motiváció alapján újraalkották volna.

A (cb) kategória az elsőként megismertekhez hasonlóan meglehetősen homogénnek tűnik, alkategóriákra nem bontható. Mindössze néhány olyan (tipikusnak nem is igen mondható) névpár emelhető ki, amelyek idesorolása kérdéses. A névállományban vannak például olyan helynévpárok, amelyek utótagjai egymásnak másik nyelvű megfelelői, előtagjaik között pedig nincs ugyan lexikális egyezés, a szemantikai kapcsolat mégis felismerhető, pl. m. *Örzse/hegy* ~ n. *Frauen/Berg*, m. *Idamajori/út* ~ n. *Pusstaer/Weg*. Szintén ritka, csupán néhány névpárra jellemző, hogy nem az utótagok, hanem az előtagok felelnek meg egymásnak, pl. m. *Homokos/domb* ~ n. *Sand/grube*, m. *Cigány/lakás* ~ n. *Zigeuner/Stückl*, m. *Alsó/falu* ~ n. *Untere/Ecke*. A névrészek felcserélését (és ezzel a névrészi funkciók eltérését) tapasztaljuk a m. *Szódó/tető* ~ n. *Gleich/Szódó* névpár tagjai között.

4.2.5. Az előbbinél is ritkábban fordul elő, hogy a névpár egy egyrészes és egy kétrészes névből áll, és az egyrészes név megegyezik a másik helynév egyik részével (általában az utótagjával). Az ilyen struktúrájú, egyrészes német neveket tartalmazó helynévpárok, azaz a (cc) típus aránya az összes névpáron belül 2%; ez a csoport a modellen belül úgy értelmezhető, hogy a német név megfelelője része a magyar névnek, pl. m. *Anna/malom* ~ n. *Mühle*, m. *Szent/kút* ~ n. *Brünnlein*. A kategóriába jellemzően olyan névpárok kerülnek, amelyekben a magyar név utótagja és a német név azonos közsői jelentésű földrajzi köznévvé, ritkábban viszont az előtag felel meg az egyrészes névnek, pl. m. *Könyök/dűlő* ~ n. *Ellenbogen*, m. *Macskafej/dűlő* ~ n. *Katzenkopf*. Szintén ritka, hogy a német név is kétrészes, és e kétrészes név fordítása együttesen alkotja a magyar név egyik névrészét, pl. m. *Iskolai/nagyhíd* ~ n. *Grosse/Brücke*, m. *Hosszú/szabadföldek* ~ n. *Frei/Acker*. Különleges és kivételes alcsoportját alkotják e kategóriának azok a névpárok, amelyek a névelemek (tehát a helyneveket felépítő, névrészi funkcióval nem rendelkező lexémák) keveredését és hiányát mutatják, pl. m. *Hideghegy/alja* ~ n. *Untere/Kalte*, m. *Hábhegyi/szőlő* ~ n. *Wein/berg*.

A (cc) típusnak lényegében véve fordítottja a (cd), vagyis azok a párok, amelyek magyar eleme egyrészes, és ennek a névrésznek a közsői jelentése megegyezik a kétrészes német név egyik névrészének közsői alapjával. Ennek a csoportnak az aránya azonos az előzőével: szintén 2%. Az alkategóriák is hasonlóak a fentiekhez: a magyar név általában a német név utótagjának felel meg, pl. m. *Kertek* ~ n. *Wald/garten*, m. *Falu/rét* ~ n. *Obere/Dorfwiese*, de az előtaggal való egyezés is előfordul, pl. m. *Kálvária* ~ n. *Kalvarien/Berg*, m. *Bozót* ~ n. *Hecken/Tal*. Kétrészes magyar név mutat lexikális egyezést a német név előtagjával például a m. *Új/föld* ~ n. *Neufeld/Acker* névpárban, míg a kétrészes magyar név a német név utótagjának felel meg pl. a m. *Falu/rét* ~ n. *Ober/Dorfwiese* névpár esetében. Egy (név közepén lévő) névelemben különböznek a következő névpárok: m. *Disznó/gödör* ~ n. *Saustall/graben*, m. *Sarádi/árok* ~ n. *Sarader/Mühlgraben*.

Kérdéses, hogy esetleg ebbe a csoportba kerülhet-e egy a tükörfordítások között már bemutatott névpárcsoport: az, amelyiknek a magyar elemei egyrészes képzett közszók, német megfelelőik pedig kétrészesek, s előtagjuk szemantikai egyezést mutat a magyar név alapszavával, utótagjuk pedig földrajzi köznévvé, pl. m. *Káposztás* ~ n. *Kraut/Feld*, m. *Kenderes* ~ m. *Hanf/Stücke*. Ha ezeket a neveket úgy értelmezzük, hogy a magyar név képzővel fejezi ki ugyanazt a funkciót, amit a német név összetételi utótaggal, akkor e helynévpárok helye a (ca) kategóriában van. (Ezek a bizonytalan idesorolású nevek nincsenek benne a 2%-os hányadban, mert a (ca) típusú nevek csoportjában már figyelembe vettem őket, és torzulan az arányok, ha ugyanazok a párok két helyen is szerepelnének. A tükörfordítások közé sorolásuk természetesen éppolyan önkényes, mint ha ide, a (cd) csoportba kerültek volna egyértelműen.) Fordított esetre, azaz német képző

és magyar névrész megfelelésére mindössze egyetlen példát tartalmaz az adatbázis, és ott is a magyar előtag hozható kapcsolatba a német formánssal: m. *Kis/part* ~ n. *Berglein*.

A (cc) és (cd) típusú névpárok tagjai véleményem szerint mindenképp részfordításként értelmezhetők, ha a kétrészes név előtagja tartalmazza az egyrészes név lexikai megfelelőjét (pl. m. *Harangkúti/rétek* ~ n. *Glocken/brunnen*, m. *Róka/gödör* ~ m. *Fuchsloch/akcer*). Ha az egyrészes név községi alaptagjának jelentése az utótagéval egyezik (ez a típus valamivel gyakoribb), akkor hasonlóképpen értékelhető viszonyuk, mint a (cb) típus esetében: mivel egy-egy objektumot mindig legkézenfekvőbb a fajtáját jelölő közséval vagy egy ilyen közső és egy tulajdonságjelölő előtag összekapcsolásával megnevezni, a független névadás éppúgy elképzelhető, mint az, hogy egy már létező, másik nyelvű helynév indukálta az új helynév keletkezését. (Mivel a helynévtár adatai alapján nem dönthető el, hogy a névpár melyik tagja volt az elsődleges, ez utóbbi esetben két keletkezési módot is fel lehet tételezni: egyrészt a részfordítás, másrészt a teljes fordítás és utólagos kiegészülés lehetőségét.)

4.2.6. Az átvételek legáltalánosabb típusát a teljes átvételek alkotják, az összes névpár mintegy 9%-a tartozik ide, A csoport névpárjainak mintegy kétharmada magyar alapú átvétel, pl. m. *Tó/fű* ~ n. *Tofi*, m. *Szunyog/vár* ~ n. *Szunyogvár*, m. *Vad/kert* ~ n. *Vadkert*, és kb. az egyhatodikban német nevet vettek át magyar névhasználók, pl. m. *Svájcerhóf* ~ n. *Schweizer/Hof*, m. *Rózenberg* ~ n. *Rosen/Berg*, m. *Maraszt* ~ n. *Morast*. Csaknem a német átvételekkel megegyező a hányada a szerbhorvát¹² eredetű németek és magyarok által is használt névpároknak, pl. m. *Lóka* ~ n. *Luka*, m. *Gerebice* ~ n. *Kerpic*. Hogy ezekben az esetekben az egykori délszláv lakosságtól párhuzamosan vették-e át a neveket a németek és a magyarok, vagy előbb az egyik közösség vette-e át, és adta tovább a másiknak, ma már kideríthetetlen. Ez a csoport mégis (vagy épp ezért) nagyon fontos tanulsággal szolgál a régi nevek tanulmányozásához: ha minden tizedik névpár átvétellel jött létre, akkor egyáltalán nem elhanyagolható azoknak a neveknek a száma, amelyeket pusztán az etimológiájuk alapján nem a névtárban rögzített névhasználói csoporthoz kötnénk: a fenti *Vadkert* és *Szunyogvár* nevek közül például csak magyar, a *Morast* és *Rosenberg* helynevekből pedig csak német lakosságra következtetnénk, ha csupán az eredetet tartanánk szem előtt. A délszláv eredetű nevek alapján ezzel a módszerrel ráadásul olyan etnikumot is feltételeznénk erre a vidékre, amelyik a vizsgált korszakra teljesen eltűnik, a helynevek csak egy valamikor itt élt nép nyomát őrzik. (Szerbhorvát lakosságtól felvett nevet a 61 településből mindössze Nagyhajmáson rögzítettek.)

¹² Bár nyelvi, nyelvpolitikai szempontból nem helytálló a megjelölés, a könnyebb azonosítás érdekében a BMFN. rövidítését átvéve a vizsgált terület egykori délszláv lakosságát *szerbhorvát*-ként említem.

A tükörfordítások (ca típus) bizonytalan besorolású helynevei között szó volt egy olyan névcsoportról, amelynek egyes elemei esetleg ide, az átvételek közé is kerülhetnek: a m. *Puszt*a ~ n. *Pussta*, m. *Szállás* ~ n. *Szállás* helynévpárok fordítással (melynek a közsói alapja a német névben magyar jövevényszó) és átvétellel egyaránt létrejöhetnek. Ennek az alcsoportnak különleges esetei a m. *Csárda/föld* ~ n. *Csárda/feld*, illetve az ehhez hasonló szerkezetű névpárok, melyek az utótagok bizonyára véletlen egybeesésével jöttek létre. A teljes átvétel kevésbé valószínű, bár mindkét keletkezéstípust motiválhatta a már létező név átlátszó etimológiája és a későbbi névformát létrehozó közösség nyelvében meglévő, azonos jelentésű és fonológiailag szinte azonos közsavak asszociációs kapcsolódási lehetősége.

4.2.7. Az átvételek egyéb típusai a teljes átvételeknél lényegesen ritkábbak. Részleges átvételt (db) mindössze hat névpár mutat, és ezeknek is kérdéses az idesorolása. A m. *Alsó/Kápás* ~ n. *Kápás*, m. *Köveskúti/szőlő* ~ n. *Kiveskút* névpárok német tagja keletkezhetett egyrészt részleges átvétellel (ha kétnyelvű közösségről feltételezzük, hogy a névalkotók a másik nyelvet legalább passzív szinten ismerik, akkor érthető az is, hogy miért bonthatják fel a morfológiai határon az átvett nevet), másrészt viszont legalább ilyen valószínű, hogy az átvételek alapja nem a ma kimutatható kétrészes magyar név, hanem annak egy korábbi vagy a BMFN.-ben nem adatolt változata (a fenti példákban tehát m. *Kápás*, m. *Köves/kút*), amelyek teljes átvételével jött létre a ma is létező német név. A névpárok között mindössze egy van, amelyiknek az átvett tagja a magyar név, de ennek idesorolása még az előbbieknél is bizonytalanabb: a m. *Hóstelok* ~ n. *Hinter den Hofstellen* névpár magyar tagjának keletkezési módját a fentiek mellett az is kérdésessé teszi, hogy a név viszonylag gyakori előfordulása, illetve a *-k* többesjellel való ellátottsága felveti, hogy az alapja talán nem egy átvett német név, hanem a vidék nyelvjárásában már közsóként is létező jövevényelem. (A BMFN. a földrajzi köznevek listájában *hosté* alakú közsót közöl; II, 954.)

4.2.8. Alig gyakoribb — éppen 1%-os arányú — az a típus is, amelynek egyik tagja a másik tag átvételével és egy saját nyelvi elem (általában fajtajelölő földrajzi közszó) létrejöttével keletkezett (dc), pl. m. *Tölgyfa* ~ n. *Tölgyfa/Acker*, m. *Irtás* ~ n. *Irtás/Feld*. Ezek között a nevek között is ritkább a német név átvétele, de néhány példát tartalmaz erre a jelenségre is az adattár, pl. m. *Petlemán/dűlő* ~ n. *Bettelmann*. Az átvett nevek egy része a kiegészülés mellett az összetételi határon képzőmorfémmával is bővül, pl. m. *Fűzfa/kút* ~ n. *Fiszfakuter/Brünnlein*, m. *Mogyorós* ~ n. *Mogyoróser/Acker*; illetve magyar névalkotásra példa: m. *Langetáli/oldal* ~ n. *Langes/Tal*.

Egy-egy névpár másodlagosan létrejött tagja nem földrajzi köznévvvel, hanem sajátosságjelölő előtaggal bővül, pl. m. *Tótvárosi/Roting* ~ n. *Rodung*.

4.2.9. Alig több, mintegy másfél százaléknyi az aránya a (dd) csoportba tartozó névpároknak, amelyek egyik tagja névrész átvételével és a másik névrész for-

dításával jött létre, pl. m. *Bös/kút* (< *Büdos/kút*) ~ n. *Bides/Brunnen*, m. *Csatorna/erdő* ~ n. *Csatornyi/erdő*. Az ilyen jellegű alakulatok keletkezésének a feltétele — csakúgy, mint a (db) típus, tehát a részleges fordítások esetében — a névadó közösség olyan fokú kétnyelvűsége, amellyel képes az átvett neveket lexémákra, morfémákra bontani és ezek közül egyes névrészi funkciójú egységeket saját nyelvi elemekkel pótolni.

A (ca) csoport (tükörfordítások) elemei közé sorolt névpárok közül néhány altípus esetleg szintén kerülhet ide: egyrészt olyan névpárok, amelyek alaprésze is létező (vagy egykor létező) helynév, bővítményi része pedig mindkét nyelvben saját nyelvű, de azonos közszói jelentésű megkülönböztető szerepű előtag. Magyar eredetű helynévi alaptagúak pl. a m. *Alsó/Nyáros* ~ n. *Unter/Nyáros*, m. *Kis/Almás* ~ n. *Klein/Almás* párok, német alaptagúak a m. *Felső/Langvíz* ~ n. *Ober/Langwiese*. A bizonytalan besorolású nevek másik típusának előtagjában áll helynév, utótagja pedig mindkét nyelvben fajtajelölő köznév: német helynévi előtagja van pl. a m. *Rotunk/tető* ~ n. *Rodung/Höhe* névpárnak, magyar eredetű helynévi előtagot pedig pl. a m. *Pusztá/malom* ~ n. *Pusztá/Mühle* névpár tartalmaz.¹³

4.2.10. A kétnyelvű településeken feljegyzett névpárokat jellemző arányszámokat az alábbi összefoglaló táblázat szemlélteti:

a)	egynyelvű névpárok	27%
aa)	csak magyar nevek	24%
ab)	csak német nevek	3%
b)	nincs lexikális megfelelés	5% 5%
c)	van lexikai megfelelés	57%
ca)	teljesen megfelelés	48%
cb)	részleges megfelelés	5%
cc)	a magyar névnek része a német név szemantikai megfelelője	2%
cd)	a német névnek része a magyar név szemantikai megfelelője	2%

¹³ Talán magyarázatra szorul, hogy ez a látszólag egyértelműen (dd)-ként értelmezhető típus miért kerülhet a tükörfordítások közé is, hiszen az egyik névrészük kétségkívül átvételnek tűnik. Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül a kategorizálás két fontos elvét: egyrészt azt, hogy mindig az utolsó névadási mozzanat alapján történik a besorolás (pl. a német *Rosen/Berg* hn. összetétellel jött létre, de a magyar *Rozenberg* már átvétellel), másrészt pedig csak az adott denotátumra vonatkozó helynevet elemezzük (pl. a n. *Hábhegyer/Wiese* funkcionális-szemantikai szerkezete a következő: 'rét, amely a Háb-hegy nevű hely közelében fekszik', függetlenül attól, hogy a *Háb-hegy* helynév hogyan jött létre, milyen névadási motívum rejlik mögötte). Ha ezt a két aspektust szem előtt tartjuk, akkor a *Kis/Almás* ~ *Klein/Almás* névpár előtagjait mindenképp egymás szemantikai megfelelőiként (fordításként) elemezhetjük, az utótag viszont kétféleképp is értelmezhető: egyrészt egyszerű átvételként, másrészt viszont szintén szemantikai megfelelőként, hiszen a két név funkcionális szerkezete azonos: 'az Almás nevű helyek közül a kisebbik'. A német *Almás* név persze átvétellel jött létre, de a *Klein/Almás* szempontjából ez nem releváns, hiszen az egy másik névadási aktus során keletkezett.

d) átvételek	11%
da) teljes átvétel	9%
db) részleges átvétel	0%
dc) átvétel + kiegészülés	1%
dd) egy névrész átvétele + egy névrész fordítása	1%

A számok azt jelzik, hogy a névpárok között a leggyakoribb névalkotási mód a tükörfordítás, vagyis a helyet az egyik nyelvben már meglévő helynév funkcionális-szemantikai szerkezetét adoptálva saját nyelvi elemekkel nevezi meg a másik névalkotó közösség. A többi névalkotási mód ennél lényegesen ritkább, egyedül a teljes átvételek aránya mondható még jelentősebbnek. A kétnyelvű területek névadatai között meglehetősen magasnak tűnik azoknak a névpároknak a hányada, amelyeknek mindkét tagja ugyanahhoz a nyelvhasználói körhöz köthető (még szembetűnőbb ez az arány, ha ehhez az egynevéű denotátumok nagyon magas számát is hozzászámítjuk, vö. 3.1. pont), az ugyanis aligha hihető, hogy a helynevek ilyen nagy százalékát az egyik nyelvközösség nem ismeri vagy nem nevezi meg. Az okokat inkább a névgyűjtés körülményeiben kell keresnünk.

Az egyes kategóriák részletes bemutatása során láthattuk, hogy még egy ilyen egyszerű elemzési keretben is jócskán akadnak átmeneti sávok, bizonytalanul besorolható nevek, sőt névtípusok. Az egyes névpárfajták valószínűleg nemcsak az elemzések során nem választhatók el egymástól tisztán: a névadási folyamatban is minden bizonnyal keveredhetnek, összeecsúszkodhatnak a két nyelvben használatos névalkotási minták, azaz névmodellek. (A leírási keret teljességét jelzi viszont, hogy nincs olyan névpár, amelyik egyetlen csoportba sem sorolható be, a bizonytalanságok mindig a többfelé elemzési, értelmezési lehetőségéből adódtak.)

4.3. Amint azt a 3. pontban bemutattam, a kétnyelvű településeken a denotátumoknak csak egy része egy-, illetve kétnevű, nem elhanyagolható számban vannak a vizsgált vidéken kettőnél több nevet viselő helyek, vizek is. Az előzőekben vázolt modell alapvetően két, különböző nyelvű névhasználóktól gyűjtött helynév viszonyát képes leírni, de a kettőnél több azonos jelentésű név összefüggései is viszonylag egyszerűen megragadhatók, ha azt úgy fogjuk fel, mint amely többször két név kapcsolatának kombinációja. Nyilvánvaló, hogy minél több név vonatkozik ugyanarra denotátumra, egymáshoz való viszonyaik annál sokszínűbb képletek alapján szerveződhetnek.

Az alábbiakban a többnévűség néhány tipikus mintáját mutatom be.

4.3.1. A kétnyelvű vidékek háromnevéű denotátumai között is vannak olyanok, amelyek valamennyi neve ugyanattól a nyelvhasználói közösségtől származik, pl. m. *Csapás* ~ m. *Hódos* ~ m. *Nagy/Hódos*, n. *Wasen* ~ n. *Wasen/Stück* ~ n. *Wasen/Feld*. (A háromnevéűek 13%-a ilyen, tehát a jelenség lényegesen ritkább, mint a kétnevűek körében. Ez a megállapítás általában is igaz a kétnyelvű

településeken tapasztalt többnevűségre: minél több neve van egy denotátumnak, annál kevésbé valószínű, hogy azok mind egy nyelvhasználói körhöz tartoznak, tehát annál biztosabb, hogy legalább egy másik nyelvű is van közöttük.)

Ha az azonos nyelvű szinonim nevektől eltekintünk, a háromnevűség két egyező és egy eltérő nyelvű névhasználóktól gyűjtött nevet jelent,¹⁴ pl. m. *Temetői/árok* ~ n. *Kirchhofer/Graben* ~ n. *Bach*; m. *Homok* ~ m. *Homok/szőlő* ~ n. *Sand/Weingarten*. Az azonos nyelvű nevek egymással (aa) (magyar) vagy (ab) (német) viszonyban vannak, a névcsoportokat tehát azokkal a kapcsolatokkal jellemezzük, amelyek a két azonos nyelvűt egyenként a másik nyelvű adathoz fűzik, tehát a három azonos jelentésű helynévből álló névcsoportok két viszony kombinációjával írhatók le.

A leggyakoribb viszonytípus a háromnevűségen belül szintén a tükörfordítás, az elemzett névcsoportok mintegy felében legalább két név viszonya (ca) típusú. Az természetesen meglehetősen ritka, hogy mindkét azonos nyelvű név teljes fordítása lenne a harmadik névnek: ez csak olyankor fordulhat elő, ha egy-egy névrészük, névelemük közszoí alapja szinonimája egymásnak, pl. m. *Temető/dűlő* ~ n. *Friedhof/Acker* ~ n. *Kirchhof/Acker*, m. *Melger/gödör* ~ m. *Melger/árok* ~ n. *Melger/Graben*, m. *Erdészlak* ~ m. *Erdésház* ~ n. *Jägerhaus*.

Az esetek nagy többségében viszont a három névből kettő áll csak (ca) fajtájú kapcsolatban egymással, a másik kétnyelvű viszony valamilyen másik típusba sorolható. Ez a másik kapcsolat rendszerint (cb), azaz részleges szemantikai egyezés van csak a két név között: pl. a m. *Malom/árok* ~ m. *Szaloknai/árok* ~ n. *Mühl/Graben* névcsoportból az első magyar név és a német név teljes egyezést, míg a második név és a német név részleges egyezést mutat. (A két magyar név (aa) viszonyban áll egymással.) Hasonló a kapcsolat például a következő névcsoportokban: m. *Vaszari/út* ~ m. *Vaskapui/út* ~ n. *Vaszarer/Weg*; m. *Urasági/rét* ~ m. *Kövesdi/rét* ~ n. *Herrschafts/Wiese*. Mint a példákban is látszik, ez a kombináció tipikusan utak nevére jellemző.

A háromnevűség másik jellegzetes típusa, hogy a három névből kettő egymással teljes megegyezik (ca), a másik kapcsolat pedig (cc) vagy (cd) típusú, azaz az egyik név egy részének felel meg a másik (általában egyrészes) helynév. Például a m. *Sarok/utca* ~ m. *Sarok* ~ n. *Vinkel* azonos jelentésű helynévcsoportban a két magyar név (aa), az első név és a német forma (cc), míg a német név és a magyar adat (ca) típusú kapcsolatban áll egymással. Ugyanílyen összefüggésben állnak egymással a következő háromtagú névcsoportok is: m. *Új/rét* ~ m. *Újrét/föld* ~ n. *Neu/Wiese*, m. *Sziget* ~ m. *Sziget/domb* ~ n. *Insel*, m. *Szőlő/hegy* ~ m. *Szekcsői/szőlőhegy* ~ n. *Wein/gebirge*.

¹⁴ Mintegy tucatnyi olyan eset szerepel csupán az adattárban, ahol egy denotátumnak három különböző nyelvhasználói csoporttól származó nevét is feljegyezték, ezek mind Nagyhajmás község névkincsét gazdagítják.

A háromtagú névcsoportokban számos egyéb kapcsolatminta is tapasztalható, ezek azonban meglehetősen ritkák, legtöbbjük csak egy-két esetre korlátozódik. Néhány szabályszerű megfelelés ezek között is kimutatható: például ha a névcsoportban két név között semmilyen szemantikai megfelelés nincs, akkor a másik kapcsolat a csoportban rendszerint a tükörfordítás, pl. m. *Diós/tanya* ~ m. *Brunner/malom* ~ n. *Brunner/Mühle*, m. *Guricai/út* ~ m. *Alsó/falu* ~ n. *Unter/Dorf*.

4.3.2. A háromnál több névből álló azonos jelentésű névcsoportokat az imént bemutatottakhoz hasonló tendenciákkal kevésbé írhatjuk le. Igaz, ezeknek a névcsoportoknak a belső kapcsolatai is mindig jellemezhetők a névpárok viszonyaira kidolgozott modell valamelyik kategóriájával, vagyis ha egy adott névcsoportból bármely két nevet kiemeljük, azok kapcsolata mindig megfeleltethető a modell egy osztályának. A probléma inkább abból adódik, hogy minél több névből áll egy névcsoport, annál kevésbé kategorizálhatók a rájuk jellemző névpár-kombinációk. Általános sémák persze megadhatók: például szinte minden négy és több elemből álló névcsoport belső kapcsolatai között van legalább egy (ca) típusú viszony, tehát teljes lexikális egyezés, de olyan sémarendszer, mint amilyennel a névpárokat jellemeztük, aligha írható fel a több névből álló csoportokra. Ennek oka részben ezeknek a névcsoportoknak a tagjaik számával fordítottan arányos gyakoriságában keresendő (azaz minél több névből állnak e csoportok, annál ritkábbak, vö. 3.1.), részben pedig abban, hogy a belső kapcsolatok számával arányosan nő a lehetséges variációk száma is. Végül pedig számításba kell azt is vennünk, hogy a négy, illetve több névből álló csoportokban a különböző nyelvű adatok aránya is többféle lehet: míg a névpárokat mindig egy német és egy magyar név alkotja, a háromnevűeknél már két lehetőség van, valamelyik nyelv adataiból ugyanis kettő van, a négy névből álló csoportokban viszont lehet az egyik nyelv adataiból egy, a másiktól három, lehet ennek fordítottja, és lehet két-két név is a csoportban. Az ennél több azonos jelentésű helynévből álló csoportok összetétele értelemszerűen még bonyolultabb, ezt pedig csak fokozza, hogy az így létrejövő viszonyrendszert a modell kategóriái szerint egyenként lehet tipizálni.

Ahogy jeleztem, néhány általános jellemezőt ezekről a bonyolult, sokszínű kapcsolatrendszert kialakító azonos jelentésű névcsoportokról is megállapíthatunk. Ha például a névcsoport tagjai között az egyik nyelvből csak egy név adatható, az nagy valószínűséggel a többi név adatok közül az egyikkel (ca) viszonyban van, vagyis lexikálisan egyeznek a névrészek: pl. a m. *Kápolnai/út* ~ m. *Tetői/út* ~ m. *Szőlői/út* ~ n. *Kapellen/Weg* névcsoportban a német név az első magyar névvel teljes értelmi egyezést, a másik kettővel pedig a részleges megfelelést (cb) mutat. Ha a négytagú névcsoport két német és két magyar névből áll, akkor azok leggyakrabban páronként teljesen egyeznek, a nem egyezők között pedig részleges megfelelés van, pl. a m. *Szaloknai/árok* ~ m. *Malom/árok* ~ n.

Szalaker/Graben ~ n. *Mühl/graben* névcsoportot lényegében két teljesen egyező névpár alkotja (ca), a névpárok egymástól pedig egy-egy névrészükben térnek el (cb).

5. A vizsgálatok összegzéseként azokat az eredményeket, tapasztalatokat veszem számba, amelyek a korai névrendszerek tanulmányozáshoz is tanulsággal szolgálnak.

A mai névrendszerben lényegesen gyakoribb a többnevűség, mint ahogyan azt az oklevelek alapján a régi névrendszerekről feltételezni szokás. A többnevűség az egynyelvű és többnyelvű települések névkincsét egyaránt jellemzi, de a kétnyelvű vidékeken az azonos jelentésű névcsoportok többségét mindkét nyelvhasználó közösség nevei alkotják. A régiségből helynévpárokat, azonos denotátumot jelölő névcsoportokat ritkábban tudunk kimutatni (főként, ha csak a szinkrón többnevűséget vizsgáljuk). Ennek oka egyrészt a korabeli oklevelezési gyakorlattal magyarázható, másrészt viszont — a kétnyelvű névpárok hiányában — azt sem zárhatjuk ki, hogy az okleveles adatok lejegyzésének korában nem számolhatunk kétnyelvűséggel.

Az elemzett névtípusok közül korai helynévrendszerek vizsgálatok a településnevek és a külterületi nevek jellegzetességei lehetnek igazán relevánsak, mert a belterületi nevekkel jelölt objektumfajták az ómagyar korban (főleg annak kezdetén) nem léteztek, illetőleg neveik nem maradtak fenn. A településnevek általában korábbi, pusztán a névadat(ok) alapján pontosan meg nem határozható időpont településtörténeti viszonyait konzerválják, a mai lakosság nemzetisége csak akkor állapítható meg, ha a BMFN.-hez hasonló, pontos lejegyzési rendszerrel dolgozó névtár áll a rendelkezésünkre. Ennek megfelelően az oklevelek településnévi adataiból csak nagyfokú óvatossággal és csupán nagyon tág időhatárok között következtethetünk a névhasználó közeg etnikai viszonyaira (még akkor is, ha a névadók nyelvi hovatartozása pontosan megállapítható). A külterületi nevek, főként a domborzati nevek és a kisebb vizek nevei a településnevekkel szemben jóval reálisabban tükrözik a nevek lejegyzésének idején ott élő névhasználók nyelvi-etnikai viszonyait: az egynyelvű vidéken ugyanis jórészt egy nyelvből származó helynevekkel, a kétnyelvű vidéken viszont mindig két nyelvből származó helynevekkel kell számolnunk.

A névpárok, névcsoportok belső kapcsolatainak elemzési eredményei azt sugallják, hogy a kétnyelvű névrendszerekben az azonos jelentésű nevek között általában lexikális megfelelés van: leggyakrabban teljes egyezés. Ennél a típusnál lényegesen ritkábbak az egyéb típusok, mint a részleges egyezést mutatók, illetve az átvételek, legkevésbé pedig azok a névpárok jellemzők a rendszerre, amelyek tagjai között semmilyen kapcsolat nem fedezhető fel. Ezek a jellemzők arra engednek következtetni, hogy a kétnyelvű vidékek egy-egy nyelvhez köthető névrendszerei még akkor sem függetlenek egymástól, ha elemeiket, az egyes helyneveket a névhasználók egymástól elkülönítve, mindig csak egy nyelvhez

kapcsolva alkalmazzák a kommunikáció során. Adataink szerint ugyanis a két-nyelvű közegben az új megnevezések keletkezését a denotátum számos tulajdonsága mellett annak már meglévő, a másik nyelvben létrejött neve is motiválhatja.

Az átvételek (főként a teljes átvételek) vizsgálata a helynevek eredetének és a névhasználók nyelvi hovatartozásának közvetlen összekapcsolását illetően int óvatosságra: a névformák ugyanis sokszor olyan minimális hangtani változással illeszkednek be az átvevő nyelv névrendszerébe, hogy azt csak a BMFN. típusú modern névtárak képesek rögzíteni, a régi iratok létrehozóinak sem okuk, sem eszközük nem volt arra, hogy az ilyen jellegű változásokat tükröztessék. Ha tehát a korai névrendszerek elemzésekor nem tartjuk szem előtt, hogy a nevek között olyan átvételek is szerepelhetnek, amelyeknek szinkrón nyelvi hovatartozására semmilyen nyelvi jel nem utal, akár olyan népcsoport jelenlétére is következtethetünk, amelyik már hosszú idő óta nem él a vizsgált területen, de egykori névkincsének bizonyos elemeit az újonnan érkező etnikumok megőrizték. Az ilyen téves következtetéseket csak úgy kerülhetjük el, ha a lehető legbővebb korpuszt használjuk a vizsgálatban, az egy denotátumra vonatkozó, hozzávetőlegesen azonos korból származó helyneveket nem egymástól függetlenül, hanem együttesen, a köztük lévő kapcsolatot is feltárva elemezzük, és a statisztikai elemzés eredményeit is felhasználjuk az értékelésben.

Irodalom

- ANDERSSON, THORSTEN (1984), Semantisch verbundene Namenpaare. In: *Sprachkontakt im Wortschatz*. Szerk. CHRISTOPH, ERNST MICHAEL–EICHLER, ERNST–HENGST, KARLHEINZ–ŠRÁMEK, RUDOLF. Leipzig. 38–40.
- BARICS ERNŐ (1989), A BMFN. [Baranya megye földrajzi nevei] mint a szláv név-tan és dialektológia fontos forrása. *Baranyai Művelődés* 1989: 20–6.
- BÉNYEI ÁGNES–PETHŐ GERGELY (1998), *Az Árpád-kori Győr vármegye település-neveinek nyelvészeti elemzése*. Debrecen.
- BÍRÓ FERENC (2002), *Nyelvi-tipológiai vizsgálatok Körösladány helynévrendszerében*. Eger.
- BMFN. = *Baranya megye földrajzi nevei I–II*. Szerk. PESTI JÁNOS. Pécs, 1982.
- CATFORD, J. C. (1989), Ekvivalencia, formális megfelelés és jelentés. In: *Fordítás-elméleti szöveggyűjtemény*. Szerk. BART ISTVÁN–KLAUDY KINGA. Bp. 147–71.
- Cs. = CSÁNKI DEZSŐ, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–III.*, V. Bp., 1890–1913.
- GERSTNER KÁROLY (1981), Magyar–német kettős földrajzi nevek Komárom megyében. *MNyTK*. 160: 181–3.
- GERSTNER KÁROLY (1993), Folyóvíznevek kétnyelvű környezetben. *NÉ*. 15: 125–7.
- HOFFMANN ISTVÁN (1993), *Helynevek nyelvi elemzése*. Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN (2003), *Magyar helynévkutatás. 1958–2002*. Debrecen.

- HOFFMANN OTTÓ (1989), A cigányok földrajzinévadásának néhány jellegzetessége. *MNyTK.* 183: 323–8.
- HUTTERER MIKLÓS (1970), A magyarországi németiség 1686 utáni névanyagának vizsgálata. *NyudÉrt.* 70: 289–93.
- KÁLMÁN BÉLA (1986), Átvétel, fordítás, új név. *NÉ.* 11: 48–53.
- KÁROLY SÁNDOR (1970), *Általános és magyar jelentéstan.* Bp.
- KIRÁLY PÉTER (2001), *A nyelvkeveredés.* Nyíregyháza.
- KISS LAJOS (1996), A Kárpát-medence régi helynevei. *Nyr.* 120: 440–50.
- KISS LAJOS (1997), Hegynevek a történelmi Magyarországon. *MNy.* 93: 154–68.
- KLAUDY KINGA (1997), *Fordítás II. Bevezetés a fordítás gyakorlatába.* Bp.
- KNIEZSA ISTVÁN (1944), *A párhuzamos helynévadás. Egy fejezet a településtörténet módszertanából.* Bp.
- KRISTÓ GYULA (2000), Magyarország népei Szent István korában. *Századok* 134: 3–44.
- KRISTÓ GYULA (2001), Nyelvtudomány. In: *A történelem segédtudományai.* Szerk. BERTÉNYI IVÁN. Bp. 276–85.
- MOLLAY KÁROLY (1970), A magyarországi németiség 1686 előtti névanyagának vizsgálata. *NyudÉrt.* 70: 285–9.
- MOLLAY KÁROLY (1989), A német–magyar nyelvi érintkezések. In: *Nyelviünk a Duna-tájon.* Szerk. BALÁZS JÁNOS. Bp. 231–90.
- PAPP GYÖRGY (1981), A többnyelvűség néhány kérdése a névkutatásban. *MNyTK.* 160: 129–31.
- PENAVIN OLGA (1970), Észak-Bácska földrajzi neveiről. *NyudÉrt.* 70: 93–9.
- PENAVIN OLGA (1989), A BMFN. [Baranya megye földrajzi nevei] szlavisztikai értékeiről. *Baranyai Művelődés* 1989: 54–5.
- PÓCZOS RITA (2001), *Az Árpád-kori Borsod és Bodrog vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése.* Debrecen.
- PÓCZOS RITA (2007), Jövevénynév, jövevényszó. In: *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ. Debrecen–Bp. 21–8.
- PÓCZOS RITA (2008), A párhuzamos helynévadás. Megjelenés alatt.
- RÁCZ ANITA (2005), *A régi Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti vizsgálata.* Debrecen.
- RECKER, JA. I. (1989), A törvényszerű megfelelések elméletének alapjai. In: *Fordításelméleti szöveggyűjtemény.* Szerk. BART ISTVÁN–KLAUDY KINGA. Bp. 179–92.
- REUTER CAMILLO (1989), A párhuzamos helynévadás és a Temesköz történeti hely- (ség)névanyaga. *MNyTK.* 183: 159–62.
- SZABÓ T. ÁDÁM (1984), Magyar–román–német párhuzamos helynévadás: *Kolozsvár ~ Cluj ~ Napoca ~ Klausenburg.* *NÉ.* 9: 7–11.
- SZABÓ T. ÁDÁM (1986), Magyar–román–német párhuzamos helynévadás: *Brassó ~ Brasov ~ Kronstadt.* *NÉ.* 11: 54–7.
- TÓTH VALÉRIA (2001a), *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban.* Debrecen.

- TÓTH VALÉRIA (2001b), *Az Árpád-kori Abaúj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára*. Debrecen.
- TÓTH VALÉRIA (2007), A településnevek változási érzékenységről. In: *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói*. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ. Debrecen–Bp. 57–65.
- TÓTH VALÉRIA (2008), Többnevűség, névcsere a településnevek körében. Megjelenés alatt.
- TÖRÖK TAMÁS (2002), *Zoboralja földrajzi nevei a történeti térképek tükrében*. Bp.
- WAUER, SOPHIE (1984), Integration oder Übersetzung. In: *Sprachkontakt im Wortschatz*. Szerk. CHRISTOPH, ERNST MICHAEL–EICHLER, ERNST–HENGST, KARL-HEINZ–ŠRÁMEK, RUDOLF. Leipzig. 40.

